

УДК 378.22.015.31:17.022:[61–051]

МАРИНА АСЛАМОВА

ВДНЗ «Українська медична стоматологічна академія», м. Полтава

АКСІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ

Розглядаються філософські, соціальні, психологічні та педагогічні аспекти виховання особистісних якостей лікаря в період професійної підготовки з аксіологічної точки зору, представлено цілі та засоби такого виховання в умовах медичного вишу.

Ключові слова: майбутній лікар, виховання, виховне середовище, аксіологічний підхід, студент, викладач, морально-етичні якості.

Постановка проблеми дослідження. Законодавча база сучасної української освіти виокремлює як значущий її орієнтир виховання у молодого покоління системи цінностей, співзвучних ідеям громадянського суспільства, відповідних національним та загальнолюдським ідеалам. Задекларована Законом України «Про освіту» загальна для всіх членів суспільства рівність щодо реалізації здібностей, всебічного розвитку логічно пов'язана з пріоритетністю загальнолюдських духовних цінностей, спорідненість яких із національною історією, культурою, освітою очевидна.

Особливу ж вагу має виховання системи моральних цінностей у професійній освіті, і насамперед у педагогічній та медичній сферах, перша з яких несе відповідальність за духовність та гуманність людини, здатність до конструктивної життєорганізації, а друга – за збереження її життя і здоров'я.

Аналіз досліджень, на які спирається автор. Аксіологічний підхід до виховання людини започаткований ще в давні часи, проте сьогодні він набуває нової значущості. У вітчизняній теорії і практиці він пов'язаний з іменами І. Беха, О. Вишневського, Н. Голованової, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Караковського, М. Никандрою, І. Огієнка, З. Равкіна, В. Сластьоніна, В. Сухомлинського, Н. Ткачової, Я. Туровського, Р. Пріми, Г. Чижакової, Г. Шевченко, Н. Щуркової, знаменуючи собою одну з основоположних засад гуманізму в педагогіці. Тому закономірно, що розгляд проблем становлення особистості майбутнього медика здійснюється сьогодні насамперед через призму аксіологічного підходу (Н. Маяковська, О. Романенко, Т. Шутько, О. Яцишина). Адже саме ставлення до людини як найвищої цінності повинно стати метою виховання фахівця в галузі медицини під час навчання у виші, і це завдання не менш вагоме, ніж озброєння його належними професійними знаннями.

Тому **метою** нашої статті є обґрунтування змісту виховного впливу на майбутнього лікаря в умовах медичного вишу з аксіологічних позицій.

Виклад основного матеріалу. Гуманізація освіти в цілому і вищої освіти зокрема є процесом, що виходить за межі не лише педагогічних систем, у якій вона виступає засобом і метою формування особистості, а й за межі конкретної людської спільноти. Її філософсько-антропологічне значення полягає у створенні орієнтирів розвитку суспільства в цілому, визначає його політичні стратегії в майбутньому і сприяє розвитку цивілізації як середовища, метою якого є людина щаслива, людина, що дбає за інших і оточена їхньою турботою, людина, чие життя і благополуччя є не обговорюваним пріоритетом у різнорівневих системах взаємин. І саме аксіологічний підхід (від давньогрецького *axia* – цінність) здатен лягти в основу таких способів виховного впливу, за яких гуманізм, врешті, перетвориться з декларації на реальність, тобто стане дійсним змістом сучасного українського виховання, основою гармонізації світобачення людини не

лише в соціальному сенсі, а й по відношенню до всього життєвого середовища. Адже, як зазначає Н. Ткачова, «аксіологічний підхід – це філософсько-педагогічна стратегія, яка показує шляхи розвитку професійного мистецтва, використання педагогічних ресурсів для розвитку особистості і проектує перспективи вдосконалення системи освіти. Ціннісний (аксіологічний) підхід – специфічний. Філософа, соціолога, педагога може цікавити не тільки те, що відображається в свідомості, чи те, з яких причин дане явище виникло і за якими законами розвивається, але й те, яке воно має чи може мати значення для людей, для їх життя і благополуччя. Таким чином, в основі аксіологічного підходу лежить принцип функціонального значення, чи цінності» [5, с. 35].

Розглядаючи проблеми гуманізації професійного виховання майбутнього лікаря – представника однієї з найгуманніших професій, ми зіткнулися, однак, із низкою проблем формування його професійної особистості. Найбільш поширеними серед них вважаємо:

1. проблема самооцінки. Молода людина сьогодні має надто різноманітні орієнтири, аби чітко визначити наявність і зміст проблем свого особистісного становлення. Її уявлення про належне і суще часто істотно деформовані і мають своїм джерелом не об'єктивні, науково та соціально вивірені характеристики людини як члена суспільства, а сумнівні міркування, сформовані під впливом найближчого оточення, або ж хаотичні морально-етичні уявлення незрілої особистості. Внаслідок неадекватної самооцінки у студента можуть розвиватися такі неприйнятні для медичного працівника якості, як егоцентризм, цинізм, байдужість, безвідповідальність, корисливість тощо;

2. проблема викривлених уявлень про професію. Часто абітурієнти роблять свій вибір, орієнтуючись на зовнішні ознаки професії, з міркувань престижу, але мало замислюються про особливості професійної повсякденності. Так, дослідниця О. Романенко [4] наводить дані, які свідчать про в цілому недостатність обізнаність молоді стосовно особливостей професії лікаря. Зокрема, за результатами опитування старшокласників та студентів-першокурсників вищого медичного навчального закладу про фактори, що вплинули на вибір професії лікаря, на поради батьків, родичів, знайомих вказували 35%, на різноманітні джерела інформації – 29%, на зустрічі з лікарями та відвідування лікувальних закладів – 15%, на навчально-виховний процес у школі, організовану профорієнтаційну роботу, вчителів, вивчення окремих предметів – 10% респондентів, а про самостійно прийняте рішення сказало лише 11% респондентів. Отже, не дивно, що «серед учнів навчальних закладів довузівського рівня освіти над визначенням поняття «деонтологічна культура» та її значенням у професійній діяльності лікаря не замислювалися 74%, взагалі не чули про категорії медичної деонтології 83%, не змогли визначити відмінність деонтології від етики 91%, не виявляли інтересу до літератури медичного спрямування 62%, не знали прізвища жодного відомого вітчизняного лікаря 52%, байдуже відносилися до деонтологічної культури лікаря 63% респондентів, вважаючи що вирішальне значення для його професійної діяльності мають тільки спеціальні знання, причому у згаданому дослідженні більшість респондентів відзначали професійність, доброту, безкорисливість, почуття такту, дбайливість, охайність, акуратність найважливішими для лікаря рисами, однак не акцентували увагу на вимогливості до себе, відповідальності, добросовісності, наполегливості» [4];

3. проблема недостатньої готовності до особистісного самовдосконалення, що органічно випливає із попередніх, відображаючи обмеженість системи професійно-особистісних цінностей, здатних спонукати майбутніх медиків до самовиховання, їхню слабку зінтегрованість у загальну систему цінностей особистості.

Поширена сьогодні серед студентів негуманітарних вишів оманлива думка щодо необов'язковості, даремності гуманітарної складової освіти також відіграє негативну роль для формування особистості майбутнього медика. Студентів слід переконувати в тому, що, як зазначає О. Яцишина, «гуманітарна освіта є тим фундаментом, на якому будується людська особистість. Індивідуальні риси цієї особистості залежать від фундаменту, яким є гуманітарна підготовка. Окрім того, саме гуманітарна освіта формує людину мислячу, розум якої вільний від стереотипів та загальноприйнятих штампів». Нам імпонує думка

дослідниці, що «лікар, як фахівець, який працює безпосередньо з людиною, зобов'язаний мати високий рівень підготовки, перш за все, із загальноосвітніх, зокрема, гуманітарних дисциплін» [6].

Отже, гуманітарна складова освіти майбутнього лікаря саме й відповідає завданням формування в нього системи професійних цінностей. Екстраполюючи думку Р.Пріми щодо забезпечення аксіологічного підходу до професійної підготовки майбутніх педагогів-вихователів у площину підготовки медика, вважаємо за доречне обговорити такі принципи формування у нього професійних цінностей, як принцип інтеріоризації ціннісних орієнтацій, що в цьому контексті віддзеркалює основоположні ідеї теорії педагогічної аксіології, яка стосується в тому числі й професійної освіти; принцип гуманістичної спрямованості фахової підготовки, ціннісного ставлення до професійної діяльності, що акумулює реалізацію аксіологічного підходу у практиці професійної підготовки майбутніх фахівців; принцип міждисциплінарності як відображення загальнопедагогічних принципів професійної підготовки [3, с. 174].

Процес розуміння і освоєння різних цінностей, на думку Н.Голованової, передбачає проходження низки етапів: пред'явлення цінності в реальних умовах виховання; первинне оцінювання, забезпечення емоційно позитивного ставлення до цієї цінності; виявлення сенсу цінності, її значення; прийняття усвідомленої цінності; включення прийнятого ціннісного ставлення до реальних соціальних умов дій і спілкування вихованців; закріплення ціннісного ставлення в діяльності і поведінці вихованців [1, с. 44]. Дослідниця зазначає, що ціннісне ставлення є трикомпонентним утворенням, і змістом кожного з цих компонентів є наступне:

- когнітивний компонент – поняття і уявлення про ту чи іншу сторону життя;
- емоційно-оцінний компонент – переживання даної події, явища, їхня оцінка;
- поведінковий компонент – досвід дій, уміння, навички, поведінкова готовність до певних соціальних дій [1, с. 45].

У змісті професійної освіти майбутнього медика одним із предметів, що здатен забезпечити формування і закріплення ціннісного ставлення щодо морально-етичних якостей особистості лікаря, нами розглядається іноземна мова. Вона поєднує в собі два важливих аспекти, кожен з яких безпосередньо стосується особистості студента, слугує чинником формування і вияву його особистісних якостей. Насамперед, вона є засобом самовираження, і всі її компоненти, від фонетичних і до синтаксичних, слугують тому, щоб цей вияв був максимально адекватним задуму, презентував його зрозуміло і грамотно. Отже, при вивченні іноземної мови студент постійно включається до діяльності з формування задуму і його мовленнєвої презентації як комунікатор, а також сприймає і оцінює чужий задум як реципієнт. Завдання викладача, в контексті нашого дослідження – надати цьому актові не лише інтелектуальне, а й емоційне підґрунтя, збудити переживання щодо змісту мовлення та особистісних рис мовця, які в ньому відображені.

Окрім того, іноземна мова як засіб здійснення соціальних контактів опановується в процесі взаємодії, підпорядкованої певним морально-етичним закономірностям. Робота викладача зі студентською групою повинна будуватися так, щоб у ній створювалося відповідне виховне мікросередовище. З перших днів навчання увага студентів постійно акцентується на способах вияву поваги до іншої людини, толерантного ставлення, уваги, співчуття, демонстрації власної гідності без приниження співрозмовника.

Ми спираємося на перелічені вище принципи, прагнучи усвідомлення і прийняття студентами кількох підсистем загальної системи моральних цінностей, кожна з яких відображає певну сторону діяльності лікаря. Перша підсистема стосується безпосередньо оволодіння іноземною мовою, яка розглядається насамперед як інструмент прилучення до світової культури, розширення можливостей людини щодо ідентифікації себе з соціумом у найширшому розумінні слова. Формується самоусвідомлення майбутнього лікаря як людини інтелігентної, освіченої, гуманістично налаштованої, здатної неупереджено, на основі загальнолюдської моралі міркувати про професійні проблеми.

Друга підсистема стосується безпосередньо сфери професійної діяльності майбутнього медика, виявляється у ситуаціях взаємодії з пацієнтами та їх рідними, а також з рівними та нерівними за статусом колегами тощо. Звертаємо увагу на такі якості особистості, як комунікабельність, емоційна стабільність, ввічливість, уважність, доброзичливість, привітність, сердечність, моделюємо ситуації, що потребують вияву цих якостей, працюємо над можливостями їхнього вияву у вербальний та невербальний спосіб, актуалізуємо вміння оцінки та самооцінки взаємодії, орієнтуємо на кращі зразки, приділяємо додаткову увагу студентам, чия комунікативна поведінка не повністю відповідає морально-етичним нормам.

Врешті, викладач не залишає поза увагою цінності суто особистісного характеру. Поміж них чільне місце посідає емпатія – здатність до співпереживання. Будучи центральною постаттю виховного мікросередовища, викладач сам повинен бути взірцем емпатійності і прагнути, аби ця якість ідентифікувалася і визнавалася студентами, розглядалася як значущий орієнтир самовиховання.

Варто згадати ще одну особливість виховного мікросередовища студентської групи, побудованого на професійно-аксіологічних засадах – його специфічну емоційну спрямованість. Адже «характерними для лікарів-професіоналів є альтруїстичний та комунікативний типи емоційної спрямованості особистості, що визначає її схильність до співчуття пацієнтові, до надання йому необхідної допомоги, а також практичний тип емоційної спрямованості особистості, що визначає її схильність до ціннісних переживань у зв'язку з професійною діяльністю, а крім того гностичний, естетичний та гедонічний типи емоційної спрямованості особистості, що визначають її схильність до позитивних емоцій під час пізнання оточуючого світу та сприйняття його краси» [4]. А отже, заняття з іноземної мови – як за технологією проведення, так і за змістовим наповненням – повинні сприяти тому, аби вже з перших курсів у студентів формувалися основи професійно важливої емоційної спрямованості особистості, виступаючи запорукою саморозвитку та успішного професійного становлення майбутніх медиків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, аксіологічний підхід у професійній підготовці майбутнього лікаря забезпечує зорієнтованість цього процесу на розвиток професійно значущих особистісних та соціальних якостей, посилює мотивацію до професійного самовиховання. Подальші дослідження маємо на меті присвятити розробці та апробації навчально-методичного забезпечення занять з іноземної мови на професійно-аксіологічних засадах, а також вивченню можливостей позааудиторної роботи для виховання у майбутнього лікаря морально-етичних цінностей.

Список використаних джерел

1. Голованова Н.Ф. Подходы к воспитанию в современной отечественной педагогике / Н.Ф. Голованова // Педагогика, 2007. - № 10. - С. 38-47.
2. Маяковская Н.В. Профессиональное воспитание будущего врача в медицинском вузе на основе аксиологического подхода: Автореф. дисс. канд. пед. наук 13.00.08 / Н.В. Маяковская. - Шуя, 2012. - 23 с.
3. Пріма Р. М. Аксіологічні орієнтири у професійній підготовці майбутнього педагога-вихователя / Р. М. Пріма // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. - Чернівці: Рута, 2012. - Вип. 635. Педагогіка та психологія. - С. 171-176.
4. Романенко О.В. Психологічні аспекти професійного становлення студента – майбутнього лікаря / О.В. Романенко. - [Ел. ресурс]. Режим доступу до дж.: <http://vuzlib.com/content/view/937/94>
5. Ткачова Н. О. Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі : монографія / Н. О. Ткачова. - Луганськ : ЛНПУ імені Т. Г. Шевченка; Х. : Вид-во „Каравела”, 2006. - 300 с.
6. Яцишина О.В. Гуманітарна підготовка: проблема визначення та роль у професійній освіті майбутнього лікаря / О.В. Яцишина. - [Ел. ресурс]. Режим доступу до дж.: http://www.rusnauka.com/30_OINXXI_2013/Pedagogica/2_146812.doc.htm

Стаття надійшла до редакції 22.02.2014 р.

Асламова М.

Высшее государственное учебное заведение «Украинская медицинская стоматологическая академия», г. Полтава

**АКСИОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВОСПИТАНИЯ МОРАЛЬНО-ЭТИЧЕСКИХ КАЧЕСТВ БУДУЩЕГО
ВРАЧА**

Рассматриваются философские, социальные, психологические и педагогические аспекты воспитания личностных качеств врача в период профессиональной подготовки с аксиологической точки зрения, представлены цели и средства такого воспитания в условиях медицинского вуза.

Ключевые слова: будущий врач, воспитание, воспитательная среда, аксиологический подход, студент, преподаватель, морально-этические качества.

Aslamova M.

The higher State Educational Institution "The Ukrainian medical stomatologic Academy", Poltava, Ukraine

**AXIOLOGICAL FOUNDATIONS OF EDUCATION OF THE MORAL-ETHICAL QUALITIES
OF THE FUTURE DOCTOR**

Examines the philosophical, social, psychological and pedagogical aspects of education of the personal qualities of a doctor in the period of professional training with axiological perspective, the purposes and means of such education in the conditions of medical school.

Keywords: the future doctor, education, educational environment, axiological approach, student, teacher, moral-ethical qualities.